

УДК 331.5.024.54
JEL O15, R23, J40, J42, E24
ORCID ID: 0000-0003-1013-6940
ORCID ID: 0000-0001-8693-8558
DOI <https://doi.org/10.17721/tppe.2023.46.12>

Юрчик Г.М., к.е.н., доцент
Національний університет водного господарства
та природокористування (м. Рівне)
g.m.urchik@nuwm.edu.ua

Самоліук Н.М., к.е.н., доцент
Національний університет водного господарства
та природокористування (м. Рівне)
n.m.samoliuk@nuwm.edu.ua

ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ (ВПО) НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ

Стаття присвячена дослідженню становища ВПО та механізмів їх підтримки як на загальному, так і зареєстрованому ринку праці. На основі аналізу кількісних показників розміщення ВПО в регіональному розрізі доведено значимість ВПО як особливого сегменту пропозиції праці в масштабах всієї держави. Виявлено суттєве зростання з 2022 р. навантаження на зареєстрований ринок праці в частині ВПО з одночасним зменшенням рівня їх працевлаштування та залучення до інших активних і пасивних програм підтримки. Статистично доведено погіршення становища ВПО на зареєстрованому національному ринку праці, особливо - у південно-східних регіонах держави. Серед наявних механізмів підтримки ВПО на зареєстрованому ринку праці домінують універсальні, які поширюються на всіх безробітних. Такі спеціальні програми підтримки ВПО як компенсація транспортних витрат для переїзду в іншу місцевість для працевлаштування, а також витрат роботодавцям на перепідготовку та підвищення кваліфікації ВПО (за умов дотримання визначених умов) є лише законодавчо закріпленими, однак в дійсності не реалізуються. Програма сприяння працевлаштуванню ВПО на основі часткової компенсації витрат роботодавцю на оплату їх праці реалізується у критично незначних масштабах в національному вимірі. Проведено групування та типізацію основних стратегій, які реалізують ВПО (в т.ч. на ринку праці) для власного виживання. Важливою складовою виживання ВПО є поведінка на ринку праці в контексті зниження власних вимог та залучення осіб позапрацевдатного віку. Статистично доведено суттєве зниження здатності ВПО отримувати дохід внаслідок відсутності роботи з 2022 р. Вищий рівень безробіття серед ВПО на загальному ринку праці спостерігається на півдні України та у Київській обл. Доведено, що дієві механізми підтримки ВПО на ринку праці поза ДСЗ, відсутні як такі. Державна політика підтримки ВПО на ринку праці переважно обмежується його зареєстрованим сегментом та має переважно універсальну спрямованість. Доведено необхідність розробки та реалізації адресних програм підтримки ВПО на загальному ринку праці за посередництвом інструментів економічної політики (в т.ч. шляхом стимулювання соціального підприємництва).

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи (ВПО), зареєстрований ринок праці, загальний ринок праці, працевлаштування, підтримка на ринку праці.

Постановка проблеми. Повномасштабні воєнні дії на території України обумовили зростання масштабності проблеми внутрішнього переміщення населення та відповідного збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). В той же час, нестабільний стан національної економіки у зв'язку з воєнними діями, розрив господарських зав'язків з непідконтрольними територіями Криму, Донецької та Луганської областей негативно позначилися на стані національного ринку праці. Тому моніторинг ситуації на ринку праці з урахуванням його особливого сегменту (ВПО) є актуальним не лише для діагностики проблем та негативних трендів у відповідній сфері, але і визначення дієвості діючих та впровадження нових важелів державної політики.

Аналіз останніх публікацій. Проблемами функціонування ринку праці в Україні займаються такі спеціалізовані наукові установи як Інститут демографії та соціальних досліджень, Інститут перепідготовки кадрів державної служби зайнятості. Також досить помітними у відповідній сфері є наукові доробки таких вчених, які піднімали проблематику факторів формування попиту та пропозиції праці, механізму функціонування, тенденцій та перспектив розвитку, а також механізмів регулювання ринку праці в Україні. Однак, сучасна економічна ситуація та виклики воєнного стану обумовлюють необхідність нових досліджень ринку праці та проблем його функціонування з урахуванням його особливого сегменту – ВПО. Зважаючи на гостроту проблеми інтеграції ВПО у суспільне життя в приймаючих громадах, все більше науковців у своїх дослідженнях приділяють увагу саме даному сегменту ринку праці. Зокрема, в даній царині варто відзначити наукові праці Кашуби Я.М., який досліджував питання значимості Державної служби зайнятості у поверненні ВПО до продуктивної зайнятості [1]; Штундер І.О., яка у дослідженні [2] розглянула питання функціонування національного ринку праці саме в умовах воєнного стану; Білик О.І. та Харабуги С.В., які зосередили увагу у своїх наукових пошуках саме на проблемах зайнятості ВПО [3] та їх становища на ринку праці [4]; Швець І. Б., Следь О. М., які свою працю [5] присвятили оцінюванню внутрішньої вимушеної міграції в Україні та її впливу на ринок праці; авторського колективу у складі Садової У.Я., Риндзак О.Т., Андрусишин Н.І., які зосередили увагу на регіональних аспектах зайнятості ВПО [6]; групи дослідників під керівництвом Мальчикової Д.С., які підняли проблематику вимушеної зміни зайнятості ВПО в умовах воєнного стану [7]; Гуляєвої Л.П., яка у науковій праці [8] представила результати дослідження впливу війни на зайнятість жінок-ВПО (в т.ч. і на основі власного опитування відповідної категорії населення, що є особливо цінним).

Невирішені частини проблеми. Попри зростаючий інтерес науковців до проблем ВПО на ринку праці, все ж відповідний напрям досліджень потребує подальших розробок в цілях діагностики негативних трендів та відповідної трансформації державної політики.

Метою статті є комплексне дослідження становища ВПО як на зареєстрованому, так і загальному ринку праці; діагностика основних проблем ВПО у трудовій сфері; дослідження діючих механізмів підтримки ВПО на ринку праці у контексті їх впливу на трудову інтеграцію вимушених переселенців на локальних ринках праці;

обґрунтування напрямів трансформації державної політики щодо підтримки ВПО на національному ринку праці.

Методи дослідження. Виконання дослідження базувалося на застосуванні ряду методів: узагальнення - для визначення існуючих наукових напрацювань в сфері дослідження становища ВПО на ринку праці; статистичного аналізу та порівняння – для систематизації даних, аналізу динаміки і становища ВПО на зареєстрованому та загальному ринку праці; критичного аналізу - для обґрунтування власної позиції щодо проблем та механізмів підтримки ВПО на ринку праці; абстрактно-логічного методу – для формулювання висновків та пропозицій за результатами дослідження.

Результати дослідження. Внаслідок військового вторгнення росії відбулася дестабілізація економіки та мирного життя українців. Кількість ВПО, які офіційно стали облік протягом 2016-2022 рр., за даними Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, суттєво зростає: з 520 тис. осіб на початку 2016 р. до 4,85 млн. осіб на початок 2023 р. При цьому має місце значна диференціація регіонів України за кількістю прибулих ВПО (рис. 1).

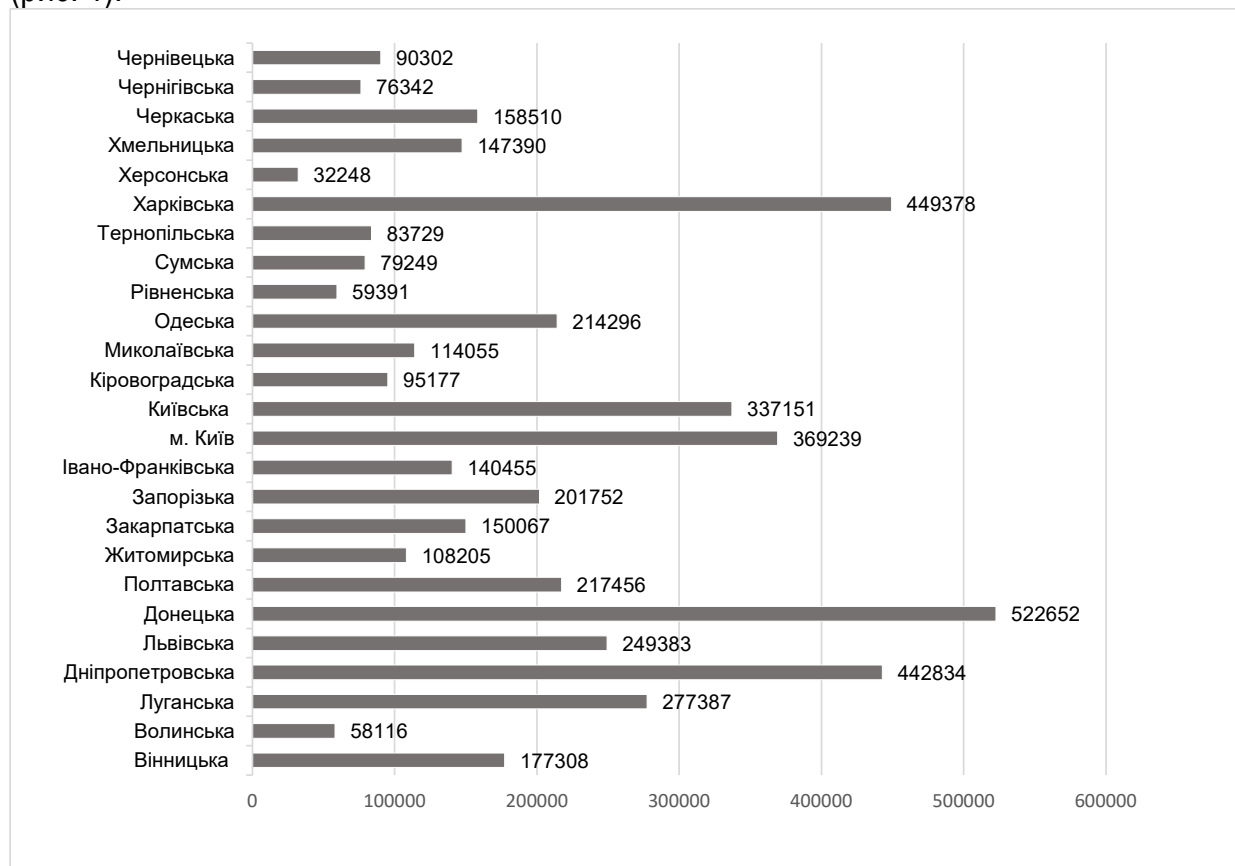

Рис. 1. Кількість зареєстрованих ВПО за регіонами прибуття (станом на 01.01.2023), осіб

Джерело: побудовано за даними Міністерства у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України (на основі запиту про доступ до публічної інформації).

Найбільші регіони-реципієнти ВПО є одночасно і найбільшими їх донорами (Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Харківська області). В той же час, досить

значимими серед умовно безпечних регіонів-реципієнтів ВПО є м. Київ, Київська, Одеська та Львівська області. Загалом, можна констатувати, що жоден регіон України не перебуває осторонь проблеми прибуття вимушених внутрішніх переселенців.

Очевидно, що значна частка ВПО належить до економічно активного населення, яке формує особливий сегмент пропонування праці на локальних ринках праці. В цілях вирішення проблеми власної зайнятості, як основного джерела отримання доходів, частина ВПО звертається до Державної служби зайнятості (ДСЗ). Як свідчать офіційні дані ДСЗ (табл. 1) кількість зареєстрованих безробітних з числа ВПО суттєво зросла у 2022 р., така ж тенденція продовжилася і за відповідний період 2023 р. Більшість ВПО, які отримували послуги в ДСЗ, були залучені до профорієнтаційних послуг, які власне не вирішують проблему їх зайнятості як таку.

Таблиця 1

Показники становища ВПО за зареєстрованому національному ринку праці

Показник	2019	% до Бвпо	2020	% до Бвпо	2021	% до Бвпо	2022	% до Бвпо	січень-липень 2023	% до Бвпо
Отримували послуги, тис. осіб	13,9	-	16,4	-	15,9	-	73,9	-	41,9	-
Мали статус безробітного (Бвпо), тис. осіб	10,3	100	12,9	100	12,3	100	61,9	100	35,4	100
Всього отримали роботу, тис. осіб	4,4	42,7	4,1	31,8	3,9	31,7	16	25,8	8,96	25,3
Проходили професійне навчання, тис. осіб	1,4	13,6	0,8	6,2	0,77	6,3	1,42	2,3	1,57	4,4
Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, тис. осіб	1	9,7	0,5	3,9	0,33	2,7	0,5	0,8	0,6	1,7
Кількість безробітних, охоплених профорієнтаційними послугами, тис. осіб	9,6	93,2	10,7	82,9	10,4	84,6	55,7	90,0	29,1	82,2

 - колоризація активних програм підтримки ВПО, які реалізує ДСЗ.

Джерело: складено за аналітичними даними, які представлено на сайті Державного центру зайнятості [8].

В той же час, частка працевлаштованих ВПО з числа зареєстрованих безробітних суттєво знизилась (з 43% у 2019 р. до 25% у 2023р.), що безумовно є негативним та свідчить про наявність труднощів у їх працевлаштуванні. Крім того, можна констатувати суттєве зменшення частки залучених ВПО до таких активних програм їх підтримки як професійне навчання і участь у громадських та інших тимчасових роботах. Статистику про виплату допомоги по безробіттю для ВПО ДСЗ наводить тільки на початок року. Розрахунок частки ВПО, які були охоплені такою пасивною програмою їх підтримки як надання страхових виплат по безробіттю по відношенню до загальної кількості зареєстрованих безробітних ВПО на відповідну дату (на 01.01. кожного року) свідчить про її зменшення (на початок кожного року з 2020 по 2023 рік вказана частка відповідно складала – 76%, 82%, 81% та 61%). Загалом, зниження частки ВПО, які отримували допомогу по безробіттю, є досить неоднозначним трендом. Проте, якби він супроводжувався одночасним збільшенням

рівня працевлаштування ВПО та охоплення їх іншими активними програмами підтримки, то можна було б говорити про зміну пріоритетів державної політики на користь її активної складової. В даному ж випадку це є свідченням дефіциту можливостей ДСЗ надавати дієву підтримку ВПО не лише за активними, але і пасивними програмами. Загалом, можна констатувати, що аналіз зареєстрованого ринку праці України свідчить про погіршення становища ВПО.

Дослідження напрямів підтримки ВПО, які реалізує ДСЗ у регіональному розрізі (табл. 2), свідчить про вищий рівень охоплення ВПО активними програмами їх підтримки саме у західних областях (Волинська, Рівненська) та суттєво нижчий – у південно-східних (Харківська, Херсонська, Донецька).

Таблиця 2

Показники підтримки ВПО Державною службою зайнятості за регіонами, 2022 р.*

Регіон	Частка безробітних ВПО (%)				на кінець року отримували допомогу по безробіттю
	протягом року				
	отримали роботу	проходили професійне навчання	брали участь у громадських роботах	були охоплені профорієнтаційними послугами	
Україна	25,8	2,3	0,8	90,1	61,5
Вінницька	27,0	0,7	0,1	98,2	60,9
Волинська	42,6	2,9	0,6	99,2	60,2
Дніпропетровська	31,3	3,7	0,7	97,4	65,3
Донецька	26,8	5,9	1,3	77,0	36,6
Житомирська	37,8	1,0	0,2	99,6	56,4
Закарпатська	29,9	3,8	0,1	95,6	66,9
Запорізька	23,5	0,6	0,3	69,8	61,3
Івано-Франківська	27,0	5,0	0,9	99,1	61,1
Київська	24,1	1,2	0,2	91,2	76,6
Кіровоградська	27,2	2,5	2,1	95,8	62,3
Луганська	15,6	3,2	1,4	90,3	7,6
Львівська	32,8	2,7	0,1	96,7	73,8
Миколаївська	25,1	4,3	0,5	96,6	55,8
Одеська	27,5	3,6	0,7	95,8	39,5
Полтавська	19,8	0,9	2,7	96,8	69,5
Рівненська	45,8	8,0	1,6	97,1	60,7
Сумська	17,4	2,0	1,0	81,0	50,7
Тернопільська	24,0	1,3	0,2	98,4	60,4
Харківська	14,6	2,3	0,9	90,1	66,2
Херсонська	14,6	4,5	1,1	64,0	8,0
Хмельницька	21,3	1,5	1,4	94,5	64,9
Черкаська	24,0	0,6	0,7	98,3	56,5
Чернівецька	23,8	1,3	0,5	74,8	64,9
Чернігівська	18,7	0,7	1,4	97,4	57,4
м. Київ	21,2	0,4	0,2	58,8	79,2

* Примітка: колоризація використовується для визначення регіонів-лідерів та аутсайдерів за відповідними показниками (світло сірий колір – регіони-лідери; темний колір – регіони-аутсайдери).

Джерело: складено за аналітичними даними, які представлено на сайті Державного центру зайнятості [8].

Така ситуація обумовлена нижчим рівнем концентрації ВПО в західних областях та відповідно меншим навантаженням на ринок праці, що обумовлює більші можливості залучення ВПО до активних програм підтримки. Водночас, для південно-східних регіонів України притаманний суттєво вищий рівень військової турбулентності, а відтак факторів ризику для бізнес-діяльності, що в умовах значно

більшого рівня концентрації ВПО, обумовлює значне навантаження на ринок праці та обмежені можливості їх працевлаштування і залучення до інших активних програм підтримки. Тобто, на жаль, можна констатувати про загалом складне становище ВПО на зареєстрованому ринку праці, особливо - в південно-східних областях України.

Дослідивши становище ВПО та механізми їх підтримки на зареєстрованому ринку праці (табл. 1, 2), виділяємо факт оприлюднення ДСЗ лише даних про їх підтримку в розрізі так званих «універсальних» інструментів, які поширюються на всі категорії зареєстрованих безробітних (не лише ВПО). У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження наявності та масштабів реалізації «спеціальних» механізмів підтримки, які поширюються лише на ВПО. Всебічний аналіз законодавчих актів у сфері зайнятості свідчить, що в цілях підтримки ВПО на зареєстрованому ринку праці, передбачено такі «спеціальні» механізми їх підтримки: 1) компенсація фактичних транспортних витрат на переїзд до іншої адміністративно-територіальної одиниці місця працевлаштування, а також витрат для проходження за направленням ДСЗ попереднього медичного та наркологічного огляду, якщо це необхідно для працевлаштування; 2) компенсація роботодавцям витрат на оплату праці у разі працевлаштування ВПО з числа зареєстрованих безробітних; 3) компенсація витрат роботодавця, який працевлаштовує зареєстрованих безробітних з числа ВПО строком не менше ніж на дванадцять календарних місяців, на перепідготовку та підвищення кваліфікації таких осіб.

Друга із вказаних програм підтримки ВПО передбачає стимулювання роботодавців у вигляді компенсації витрат на оплату їх праці у розмірі 6700 гривень щомісяця за кожну працевлаштовану особу, а загальна тривалість надання компенсації не може перевищувати двох місяців з дня її працевлаштування. Отримані дані від Державного центру зайнятості про масштаби реалізації передбачених програм підтримки ВПО на зареєстрованому ринку праці на основі сформованого запиту про доступ до публічної інформації свідчать про декларативний характер першої та третьої програми (дані про залучення до них ВПО відсутні як такі). В той же час, друга із вище вказаних програм, що передбачає компенсацію витрат на оплату праці ВПО для роботодавців, реалізується у критично незначних масштабах в національному вимірі. Так, протягом трьох останніх років (2020-2022 рр.) кількість ВПО, які були працевлаштовані за нею, становила відповідно лише 370, 251 та 51 особу. Очевидно, що такі масштаби залучення ВПО до такої досить дієвої в силу її мотиваційної спрямованості програми, є вкрай негативним явищем. Таким чином, аналіз становища та механізмів підтримки ВПО на зареєстрованому ринку праці свідчить про брак «спеціальних» програм їх підтримки та обмеженість можливостей ДСЗ у їх реалізації.

Для повноти розуміння становища та проблем ВПО у трудовій сфері відповідне дослідження варто не обмежувати лише зареєстрованим ринком праці, а доповнити його аналізом загального ринку праці. Інформаційною базою про становище ВПО на загальному ринку праці є різного роду вибіркові опитування. Показовим є опитування ВПО проведене у серпні 2022 р. під егідою Міжнародної організації з міграції ООН в частині виявлення основних стратегій виживання, які реалізують ВПО (рис. 2).

Серед респондентів-ВПО 94% зазначили, що їхні домогосподарства використовують принаймні одну стратегію виживання у відповідь на зниження доходів і збільшення вразливості у приймаючих громадах.

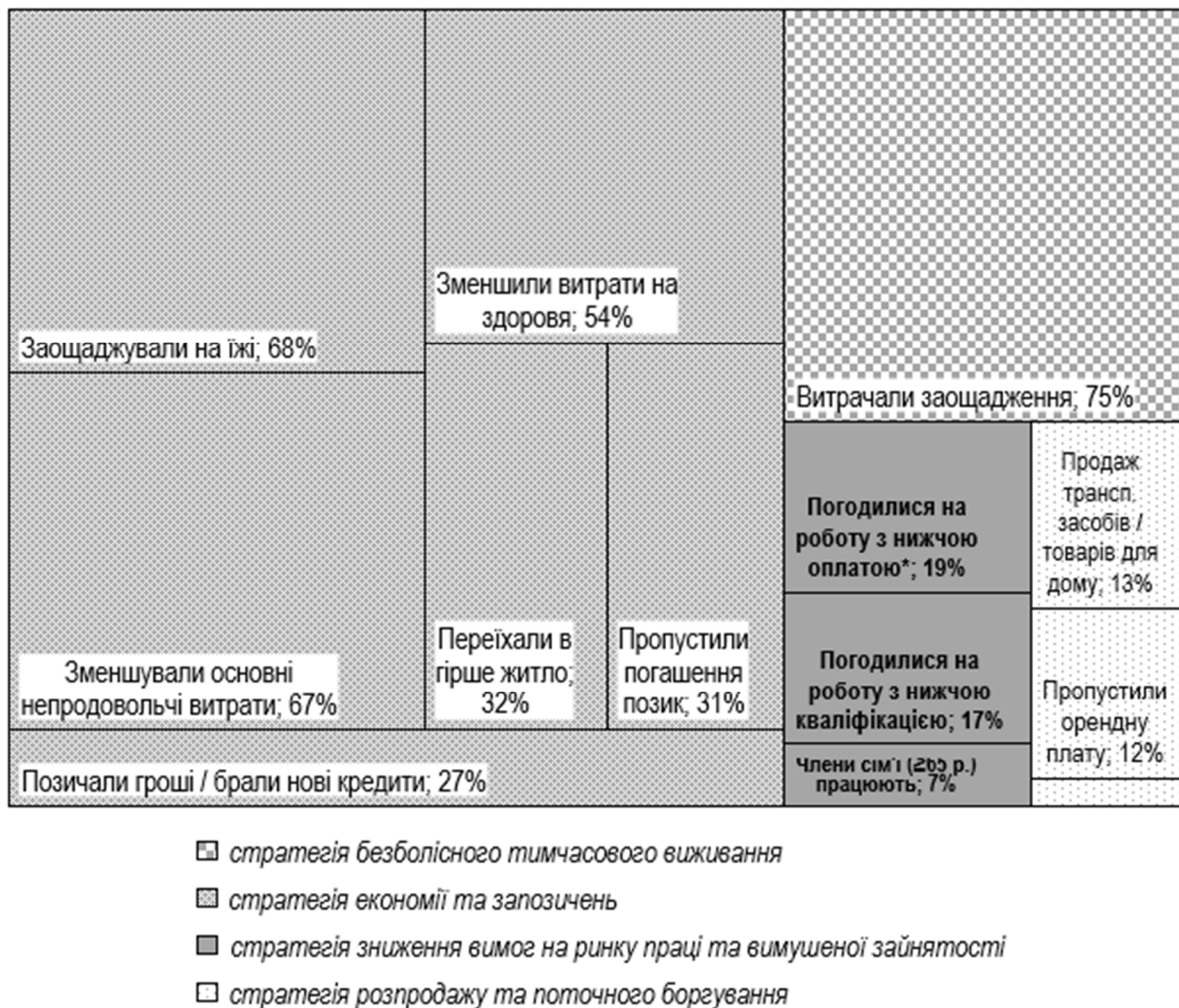

Рис. 2. Колоризація розподілу ВПО за стратегіями власного виживання

* Примітка: «жирним» шрифтом виділено основні стратегії, які реалізуються ВПО на ринку праці в цілях виживання. Джерело: побудовано за даними [10]; типізація стратегій виживання проведена авторами.

Умовно всі стратегії, які реалізують ВПО в цілях власного виживання в приймаючих громадах можна типізувати на такі чотири блоки: 1) стратегія безболісного тимчасового виживання (передбачає використання раніше сформованих заощаджень); 2) стратегія економії та запозичень (передбачає збільшення кредитних зобов'язань та економію на поточних витратах); 3) стратегія зниження вимог на ринку праці та вимушеної зайнятості (передбачає зниження вимог щодо рівня оплати праці та професійно-кваліфікаційної відповідності, а також вихід на ринок праці осіб пенсійного віку та дітей); 4) стратегія розпродажу та поточного боргування (передбачає продаж наявних цінностей, формування поточних боргів). Перша стратегія є умовно безболісною, але вочевидь може реалізовуватись лише короткостроково (до закінчення наявних заощаджень). Друга стратегія є досить дієвою в частині економії на поточних витратах та ризиковою – в частині збільшення кредитних зобов'язань. Проте, навіть за умови обрання ВПО даної стратегії

виживання, вона не знімає питання необхідності формування доходів, а відтак – зайнятості. Третя із вище вказаних стратегій прямо пов'язана із ринком праці та зайнятстю, адже в її основі лежить зниження вимог ВПО щодо рівня заробітної плати та професійно-кваліфікаційних характеристик робочих місць, вихід на ринок праці дітей та пенсіонерів сімей ВПО. Четверта стратегія, як і перша, може реалізовуватись лише тимчасово та незначним колом ВПО, які мають для продажу певні блага (транспортні засоби та ін.) або ж тимчасово боргують поточні платежі (за оренду житла). Загалом, можна констатувати, що реальне виживання сімей ВПО у середньостроковій та довгостроковій перспективі може забезпечити поєднання стратегії економії і запозичень (2) та стратегії зниження вимог на ринку праці та вимушеної зайнятості (3). Тобто, необхідною складовою виживання ВПО є стратегія поведінки на ринку праці в контексті зниження власних вимог та залучення осіб позапрацевоздатного віку, яку в тому чи іншому варіанті кумулятивно реалізують блько 43% опитаних ВПО.

Про гостроту проблеми зайнятості ВПО свідчить значний відсоток тих, хто мав роботу та втратив її в час війни (у травні та липні 2022 р. становив відповідно 64 та 60%). Як наслідок, суттєво змінилася здатність ВПО отримувати дохід як джерело існування (рис. 3).

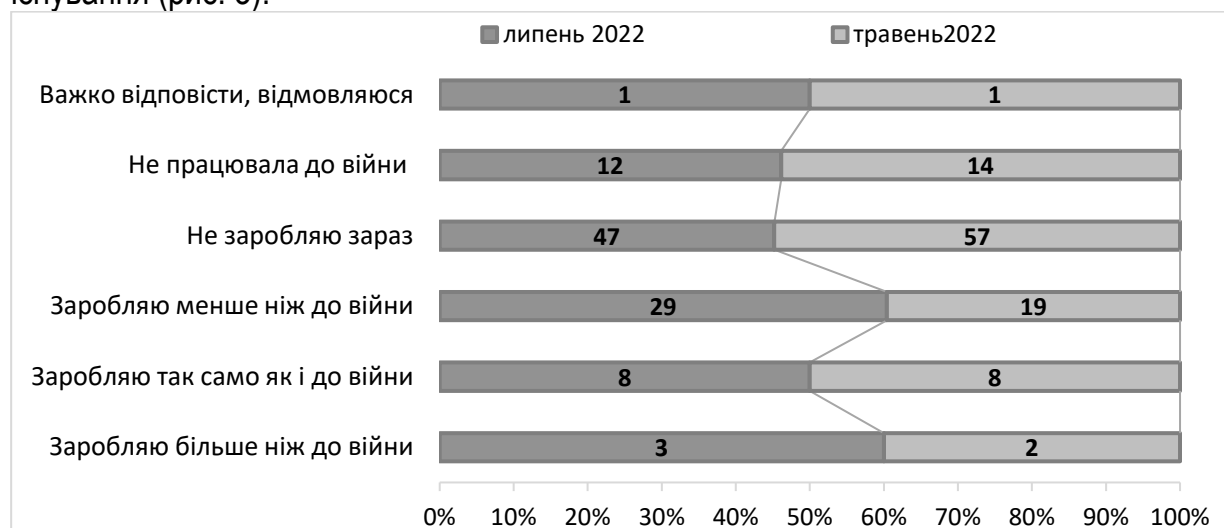

Рис. 3. Розподіл ВПО щодо їх здатності отримувати дохід з початком війни, %³
 Джерело: побудовано за даними [10]

У травні-липні 2022 року 47-57% респондентів вказали про відсутність заробітку, а 19-29% - що заробляють менше ніж до війни. Таким чином, попри зниження значною частиною ВПО власних вимог щодо оплати праці та кваліфікаційних вимог до робочих місць, все ж проблема їх працевлаштування залишається незмінно актуальною внаслідок обмеженості сфери прикладання праці в період економічної нестабільності та прямої військової загрози.

³ Попри наявність звіту про внутрішнє переміщення населення у 2023 р., здійснити порівняльний аналіз тренду щодо здатності ВПО отримувати дохід з початком війни з урахуванням 2023 року не вдасться внаслідок різного змістовного наповнення звітів 2022 та 2023 років.

Показовими щодо визначення становища ВПО на загальному ринку праці є результати опитування про наявність у них оплачуваної роботи (таких у серпні 2022р. серед усіх ВПО віком 18-64 роки виявилось 31%, серед жінок – 26%, серед чоловіків – 43%). В той же час, частка безробітних серед ВПО віком 18-64 роки за цей же період складала 27% загалом, серед жінок – 25%, чоловіків – 33% (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл ВПО за їх статусом та уподобаннями щодо економічної діяльності на загальному ринку праці (%)

Категорії	все населення	чоловіки	жінки
ВПО за статусом на загальному ринку праці			
Працюють на оплачуваній роботі	31	43	26
Безробітні (шукають роботу)	27	33	25
Безробітні (не шукають роботу)	11	8	13
Доглядають за домогосподарством	16	1	24
ВПО за їх уподобаннями щодо економічної діяльності в місці переміщення			
Воліють працювати за наймом у роботодавця	46	X	X
Віддають перевагу власній справі	25	X	X
Будь-яка зайнятість	4	X	X
Жоден із вище зазначених варіантів	25	X	X

Джерело: побудовано на основі [10].

Таким чином, можна констатувати про досить складне становище ВПО на загальному ринку праці, адже лише кожен третій з числа ВПО мав оплачувану роботу, в той час як кожен четвертий – шукав роботу в статусі безробітного. При цьому кожен десятий з числа ВПО перебував у статусі безробітного, однак пошук роботи в силу тих чи інших причин не здійснював. Тобто, кумулятивно рівень безробіття серед ВПО з урахуванням частки тих, хто здійснював та не здійснював пошук роботи, у серпні 2022 р. становив 38% (перевищує частку ВПО, які мали оплачувану роботу). При цьому очевидним є факт вищого рівня економічної активності чоловіків-ВПО порівняно з жінками-ВПО (24% жінок зайняті веденням домашнього господарства). Показово, що майже половина ВПО надає перевагу праці за наймом, чверть – власній справі. Також в Україні має місце диференціація макрорегіонів за часткою безробітних ВПО, зокрема: найвищий відсоток безробітних ВПО спостерігається на півдні України (36%), Київській області та м. Києві (35%), центральних областях держави (30%). В той же час, найнижчий рівень безробіття ВПО віком 18-64 роки має місце в північних регіонах України (17%) [9]. Не зважаючи на значну регіональну відмінність у рівні безробіття ВПО, на жаль, можна констатувати, що в усіх макрорегіонах він є суттєво вищим ніж рівень безробіття всього економічно активного населення на національному ринку праці. Тобто, становище ВПО на загальному ринку праці є складним та вказує на необхідність задіяння інструментів державної політики щодо їх підтримки.

Аналіз існуючих механізмів підтримки ВПО свідчить про домінування їх пасивної складової у вигляді виплат соціальних допомог (на проживання, у складних життєвих обставинах, гуманітарної), що є необхідною складовою їх соціального захисту загалом. Однак, дієві механізми підтримки ВПО, які адресно сприяли б їх

працевлаштуванню або ж самозайнятості поза ДСЗ, відсутні як такі. Тобто, можна констатувати, що в умовах відсутності дієвих стимулів для роботодавців використовувати працю ВПО, їх трудовий потенціал у сфері найманої праці в значній мірі не реалізується. Попри досить високий рівень орієнтації ВПО на самозайнятість та власну бізнес-діяльність, все ж стримуючим фактором щодо реалізації їх підприємницького потенціалу є знову ж таки відсутність дієвих механізмів адресної підтримки їх підприємницьких ініціатив (наявні програми кредитування, грантової підтримки бізнесу мають універсальну спрямованість та не враховують обмеження та можливості ВПО).

Висновки. Зважаючи на значні обсяги внутрішньої вимушеної міграції в Україні, ВПО сформували особливий сегмент пропозиції праці в масштабах всієї держави. З 2022 р. має місце суттєве зростання навантаження на зареєстрований ринок праці в частині ВПО з одночасним зменшенням рівня їх працевлаштування та залучення до інших активних і пасивних програм підтримки. Серед наявних механізмів підтримки ВПО на зареєстрованому ринку праці домінують універсальні, які поширюються на всіх безробітних. В той же час ряд спеціальних програми підтримки ВПО є лише законодавчо закріпленими, однак в дійсності не реалізуються. Програма сприяння працевлаштуванню ВПО на основі компенсації витрат роботодавцю на оплату їх праці реалізується у критично незначних масштабах в національному вимірі.

Важливою складовою виживання ВПО є поведінка на ринку праці в контексті зниження власних вимог та залучення осіб позапрацевлаштуваного віку. Попри це, має місце зниження здатності ВПО отримувати дохід внаслідок відсутності роботи. Дієві механізми підтримки ВПО на загальному ринку праці (поза ДСЗ), відсутні як такі. Державна політика підтримки ВПО на ринку праці переважно обмежується його зареєстрованим сегментом та має переважно універсальну спрямованість.

З огляду на складне становище ВПО як на зареєстрованому, так і загальному ринку праці, а також обмеженість дієвих механізмів їх адресної підтримки як у сфері найманої праці, так і самозайнятості, вважаємо за доцільне впроваджувати такі механізми їх адресної підтримки з боку держави:

1) доопрацювання механізму компенсації роботодавцям частини коштів на оплату праці ВПО в частині збільшення максимальної суми заробітної плати, яка підлягає компенсації, а також усунення строковості трудових договорів;

2) перехід до першочергового, а не залишкового фінансування активних програм підтримки ВПО (пріоритет - програма компенсації витрат роботодавцям на оплату праці);

3) впровадження програми підтримки та всебічної допомоги ВПО-підприємцям, які релокують свій бізнес (з огляду на труднощі евакуації активів, виробничого обладнання та майна);

4) фінансово-організаційна підтримка адресних проектів з розвитку підприємницьких ініціатив та самозайнятості ВПО;

5) стимулювання розвитку соціального підприємництва як специфічної форми бізнесу, де підприємницька діяльність стає організаційно-фінансовим підґрунтям для вирішення соціальних проблем;

б) впровадження програми повної або часткової компенсації відсотків за кредитами ВПО на розвиток / започаткування власного бізнесу;

7) задля стимулювання роботодавців залучати на роботу ВПО доречно впровадити низку податкових пільг.

Публікацію підготовлено за проєктом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343), який переміг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

Література.

1. Кашуба Я. М. Роль державної служби зайнятості у поверненні внутрішньо переміщених осіб до продуктивної зайнятості. Ринок праці та зайнятість населення. 2015. 1. С.4-6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2015_1_3
2. Штундер І. Ринок праці України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. (40). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-22>
3. Білик О.І. Основні проблеми зайнятості внутрішньо переміщених осіб в Україні. Науковий огляд. 2017. 7(39). URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1282>
4. Харабуга С.В. Проблеми внутрішньо переміщених осіб на ринку праці України. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2015. 2(12). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/74515331.pdf>
5. Швець І.Б., Следь О.М. Оцінка внутрішньої вимушеної міграції в Україні та її вплив на ринок праці. Бізнес Інформ. 2018. 11. С. 272-278.
6. Садова У.Я. Актуальні проблеми зайнятості внутрішньо переміщених осіб: регіональний аспект / У.Я. Садова, О.Т. Риндзак, Н.І. Андрусишин. Демографія та соціальна економіка. 2016. 3. С. 171-185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2016_3_16
7. Мальчикова Д.С. Вимушена зміна зайнятості та основні потреби внутрішньо переміщених осіб внаслідок воєнного конфлікту на Сході України та анексії Криму / Д.С. Мальчикова, К.І. Ковальова, Л.В. Лозова. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки. 2018. 8. С. 92-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ksuhsgs_2018_8_15
8. Гуляєва Л. Вплив війни на зайнятість жінок-внутрішньо переміщених осіб в Україні. Економіка та суспільство. 2023. (51). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-33>
9. Аналітична та статистична інформація. Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/analitika-ta-statystyka>
10. Звіт про внутрішнє переміщення в Україні: опитування загального населення. раунд 8. 23 серпня 2022 року. URL: <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-8-17-23>
11. Україна — звіт про внутрішнє переміщення в Україні опитування загального населення раунд 12 (16-23 січня 2023 року). URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-0>

References.

1. Kashuba Ya. M. (2015) The role of the state employment service in returning internally displaced persons to productive employment. Labor market and population employment. 1. 4-6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2015_1_3 (in Ukrainian).
2. Shtunder I. (2022) The labor market of Ukraine in the conditions of martial law. Economy and society. (40). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-22> (in Ukrainian).

3. Bilyk O.I. (2017) The main problems of employment of internally displaced persons in Ukraine. Scientific review. . 7(39). URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1282> (in Ukrainian).
4. Kharabuha S.V.(2015) Problems of internally displaced persons in the labor market of Ukraine. Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property. 2(12). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/74515331.pdf> (in Ukrainian).
5. Shvets I.B., Sled O.M. (2018) Assessment of internal forced migration in Ukraine and its impact on the labor market. Business Inform. 11. 272-278. (in Ukrainian).
6. Sadova U.Ia., Ryndzak O.T., Andrusyshyn N.I. (2016) Actual problems of employment of internally displaced persons: regional aspect. Demography and social economy. 3. 171-185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2016_3_16 (in Ukrainian).
7. Malchykova D.S., Kovalova K.I., Lozova L.V. (2018) Forced change of employment and basic needs of internally displaced persons as a result of the military conflict in Eastern Ukraine and the annexation of Crimea. Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Geographical sciences. 8. 92-97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ksuhsgs_2018_8_15 (in Ukrainian).
8. Huliaieva L.(2023) The impact of the war on the employment of internally displaced women in Ukraine. Economy and society. (51). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-33> (in Ukrainian).
9. Analytical and statistical information. State Employment Center. URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/analytika-ta-statystyka>
10. Report on Internal Displacement in Ukraine: Survey of the General Population. round 8. August 23, 2022. URL: <https://dtm.iom.int/reports/zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-8-17-23>
11. Ukraine — Report on Internal Displacement in Ukraine General Population Survey Round 12 (January 16-23, 2023). URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-0>

Halyna Yurchyk, PhD (Economics),
Associate Professor
National University of Water Management and Environmental Engineering
g.m.urchik@nuwm.edu.ua

Samoliuk Natalia, PhD (Economics),
Associate Professor
National University of Water Management and Environmental Engineering
n.m.samoliuk@nuwm.edu.ua

INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN THE LABOR MARKET OF UKRAINE: PROBLEMS AND SUPPORT MECHANISMS

The article is devoted to the study of the situation of IDPs and mechanisms of their support both in the general and official labour market. Based on the analysis of quantitative indicators of IDPs in the regional context, the author proves the importance of IDPs as a special segment of labour supply throughout the country. A significant increase in the burden on the registered labour market in terms of IDPs since 2022 has been identified, with a simultaneous decrease in their employment and involvement in other active and passive support programmes. Statistically, the deterioration of the situation of IDPs in the registered national labour market has been proven, especially in the south-eastern regions of the country. Among the existing mechanisms to support IDPs in the registered labour market, universal ones that apply to all unemployed dominate. Special support programmes for IDPs, such as reimbursement of transport costs for relocation to another area for employment, as well as reimbursement of employers' costs for retraining

and professional development of IDPs (subject to certain conditions) are only legally enshrined, but are not actually implemented. The programme to facilitate the employment of IDPs by compensating employers for their labour costs is being implemented on a critically small scale nationally. The main strategies implemented by IDPs (including in the labour market) for their own survival were grouped and typified. An important component of IDPs' survival is their behaviour in the labour market in the context of reducing their own requirements and attracting people of retirement age. Statistically, there is a significant decrease in the ability of IDPs to earn income due to the lack of work since 2022. Higher unemployment rates among IDPs in the general labour market are observed in the south of Ukraine and Kyiv region. It is proved that there are no effective mechanisms to support IDPs in the labour market outside the SES. The state policy of supporting IDPs in the labour market is mainly limited to its registered segment and has a predominantly universal focus. The author proves the need to develop and implement targeted programmes to support IDPs in the general labour market through economic policy instruments (including by stimulating social entrepreneurship).

Keywords: *internally displaced persons, registered labour market, general labour market, employment, labour market support.*